

РАДОВАН М. МАРИНКОВИЋ

СТАНОВНИШТВО МЕЂУВРШЈА, ПАКОВРАЂА И РИЂАГА

РАДОВАН М. МАРИНКОВИЋ
УУ 32000 Чачак
Радиште Поштића 8

UDK 39 (497.11)

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Пре четири године у Зборнику радова Народног музеја у Чачку публикован је рад о пореклу становништва Бељине, Парменца и Придворице.¹ Та три насеља дуго су сачињавала једну политичку општину — паковрађку — са Међувршјем, Паковраћем и Риђагама.² Овом приликом заокружујемо документацију о пореклу свих родова на том простору. Тиме се наставља реализација дела пројекта „Чачак, Лучани и Горњи Милановац етнографски“.³

Користећи податке из матичних књига (углавном умрлих), грађу Међуопштинског историјског архива у Чачку, епитафе са надгробника и крајпуташа, разне пописе становништва из XIX и XX века, доста оскудну стручну литературу и позивајући у помоћ памћење најстаријих становника, успели смо да сачинимо овај рад. У појединим случајевима, за неке родове, подаци су непоуздани, али других — једноставно нема.

Као општа карактеристика, мора се најпре истаћи податак да у ова три села нема староседелачког живља. Сви родови су досељенички. Стизали су на ове просторе из правца Санџака и Старог Влаха, из моравичког краја и Драгачева — углавном. Узроци сеоба — одсељавања са старих породичних огњишта најчешће су политички (после буна, устанака и ратова) и економски (досељавало се из пасивнијих у питомије крајеве), а понекад и лични (да се приближе родбини која је раније успела да се окући на овом простору, а ту су и припузи, усвојеници, довоци).⁴

Уз давање података о томе када су и одакле приспели поједини родови, покушавамо и да назначимо основне правце одсељавања из ових села, која су нарочито бурна после Другог светског рата и углавном су економског карактера.

МЕЂУВРШЈЕ

*Ненад Рисимовић... рођен у Миросалџима...
(Протокол умрлих, преминуо 1889)*

На северним побрђима планине Овчар, у Овчарско-кабларској клисури и на њеном излазу према Чачку, налази се планинско село Међувршје, које административно припада општини Чачак. Северно је река Западна Морава (преко које су села Рошци и Видова), источно — Паковраће, јужно планина Јелица и Овчар (иза којих је драгачевско село Дучаловићи), а западно — Овчар Бања.

Пошто је разасуто међу планинским врховима Овчара, село је добило име Међувршје. Поједини његови потеси названи су по људима (Џавринов до — по неком Турчину, Бајин вис, Пејичина кривина, Бајуковина) или по природним облицима (Водички до, Велики до, Мали до, Рајковачки до, Тристи до, Заграђска коса — где Западна Морава заграђује део земљишта, Грушинац, Оглавак). На Џавриновом долу налазило се некакво старо гробље, око кога су била засађена стабла крушака, које су повађене у току Другог светског рата.¹

Сеоска обетина је Велики Спасовдан. Раније су, на тај дан, крстоноше „остављале“ молитве на рушевинама манастира Вазнесење (који је обновљен уочи Другог светског рата) и по раскршћима путева. У агару овог села налази се и стари манастир Ваведење. Покојници се сахрањују у два сеоска гробља — у Горњем и Доњем крају, како се и насеље, иначе, дели.

Најстарији помен Међувршља налазимо у турским царским дефтерима из XVI века. Село Међувршље имало је, примера ради, 1525. године 13 домова и четири неожењена пунолетна мушкарца. Приммићур је био Бастић, син Милоша. Мештани су плаћали 1.828 акчи феудалних дажбина. Тада је у овом селу пописан и манастир Дробњак. (Није јасно да ли је реч о Ваведењу или Вазнесењу). Три године касније село је имало девет домова и 22 неожењена пунолетна мушкарца. Приммићур (старешина села) био је Паскач, син Милоша. У Међувршљу је тада пописан и манастир Коритар, свакако данашње Ваведење, богомоља уз само корито реке Западне Мораве. У једном дефтеру из нешто каснијег периода у селу Међувршљу записано је 16 домова, уз четири пунолетна неожењена мушкарца. Сви су плаћали 2.448 акчи феудалних дажбина. Гајили су: пшеницу, просо, конопљу, купус, бостан, јечам, раж, бели и црвени лук. Дажбине су плаћали и на ширу, мед, свиње и једну воденицу. Каснији дефтери (из 1559/60. и 1572. године) не „знају“ за ово село, које је можда променило име или је, пак, заустело.²

У току XIX века Међувршље је, као заселак, улазило у састав села Видове, потом села Паковрађа. Најпре се налазило у видовском, после у трнавском срезу. У тевтеру чибука 1822. године као житељи Видове пописани су: Стефан Пеица и Вучић Пеица.³ До иза Другог светског рата Међувршље је административно припадало општини паковрађској са седиштем у Парменцу. Изузетак су окупацијске године, од 1916. до 1918, када је село било припојено општинском поглаварству у Марковици (Драгачево).⁴

Иначе, насеље је 1939. године имало 29 домова.⁵ Попис из 1971. забележио је у овом селу 130 житеља у 39 домаћинстава, а деценију касније — 125 становника и 34 дома.^{5а}

Становништво Међувршља у целини је досељеничко. Најстарији данашњи родови стигли су овде под крај XVIII века.

За живот становника овог насеља значајна је, из новијег доба, 1954. година. Наиме, тада су исељени неки домови са десне обале Западне Мораве, јер је тај терен прекриво вештачко језеро за хидроелектрану Међувршље. Нека домаћинства прешла су на сеоски атар, други су се селили у Чачак. На том потесу куће и имања имали су: Пејице, Крстовићи, Тодосијевићи и Глишовићи II.

Мало је докумената који говоре о досељавању становништва у ово село. Ипак, успели смо да расветлимо њихово порекло.

ПЕЈИЦЕ (10 к, Никољдан) су најстарији род у Међувршљу. Њих једино помиње, примера ради, тевтер чибука из 1822. године (Сте-

фан и Вучић Пеица).⁶ Досељени су крајем XVIII века однекуд из правца Црне Горе са презименом Вучићевић, које је образовано од имена неког претка Вучића. Међу њима је, на истом потесу у селу, живела и некаква Пеја Циганка, раније досељена из Македоније. По тој Пеји, мањи потес на коме су досељеници живели, добио је назив Пејино (имање), Пејице, што се касније пренело и на њихово презиме. Матице умрлих помињу и презиме Пејић, које је имала Јања (75), умрла 29. септембра 1878. у Паковраћу, чији је заселак у то време било данашње село Међувршје. За њу се каже да је рођена „у Турској“,⁷ по прилици у Санџаку, који је тада припадао Отоманској царевини. Ако је она од Пејица, произашло би да су се они и касније досељавали на овај простор. Иначе, године 1937. неке Пејице су се настаниле код Лишљања (Косово и Метохија), одакле су се поједини, пре петнаестак година, вратили у Међувршје. У Чачку су образовали пет, у Београду и суседној Видови по два, а по једно домаћинство у Скопљу, Пријевору (Чачак), Лозници (подринској), Младеновцу и Старој Пазови.

ГЛИШОВИЋИ I (4 к, Никољдан) тврде да су у Међувршје приспели крајем XVIII века из Сељашнице код Пљеваља. Ако се суди по документима, извесно је да се ово догодило после 1820. године — нема их у тевтер чибука унесених, као власника стоке, 1822. Презименом чувају успомену на неког претка Глиша. Иначе, приповедају да се овде доселио Мијат Глишовић са супругом. Пре би се могло рећи да би то могао да буде Глишо Дошљак, уписан у чибучки тевтер касније додат оном из 1822. године.⁸

КРСТОВИЋИ (1 к, Крстовдан) су потомци неког иностранца, који се покрстио. Тада је он добио име Крсто, од чијег је имена остало презиме његовим потомцима. Претпоставља се да је био из Италије, да је лутао по свету и овде се окрасио после 1825. Тако, бар, тврде његови потомци; неки — и да се све ово збило касније. Тај Крсто покрштеник био је отац Јована Крстовића, који се у документима помиње 1851. године. По свој прилици, досељавање овог иностранца било је раније. Јер, чибучки тевтер из 1822. помиње у селу Видови Марицу Крстовић, власницу 10 оваца и коза.⁹ Неки кажу да су из Челица код Нове Вароши. Иначе, пре Другог светског рата једно домаћинство Крстовића образовано је у Марибору, а после 1945. године — једно у Западној Немачкој, два у Београду и по једно у Чачку и Бељини (Чачак).¹⁰

ТОДОСИЈЕВИЋИ (2 к, Ђурђевдан) су дошљаци са Бихора после Другог српског устанка. Могуће је да су потомци неког Тодосија ко-

ји је 1822. имао десет оваца и коза.¹¹ Од његовог имена образовано им је презиме. Пре Другог светског рата у Чачку се настанио Милош, после 1960. године формирана су два домаћинства Тодосијевића у Београду, а једно у Каменици (пожешској).

ГАВРИЛОВИЋИ, звани Манцули (1 к, Дмитровдан) су после 1825. године досељени из правца Санцака. Презименом чувају успомену на претка Гаврила. Надимак Манцули може да упути на старо презиме (или на завичај). После 1950. настанили су се и у Чачку (2 к), Београду (2 к) и Обреновцу (1 к), а има их и у суседној Видови (Чачак).

МЛАДЕНОВИЋИ (1 к, Стевањдан) су стигли после 1825. из околине Пријепоља. Потомци се својим презименом сећају претка Младена. После 1960. године Младеновићи живе у по једном домаћинству и у Косјерићу, Младеновцу, Чачку, Тијању (Драгачево) и Риђагама (Чачак).

ГЛИШОВИЋИ II (4 к, Стевањдан) су незнано откуда стигли у Међувршје средином XIX века. Ништа не знају о претку Глишу, по чијем им је имену настало презиме. Године 1937. неки су се одселили у Словинце код Липљана (Косово и Метохија), а од њих је једно домаћинство образовано у Скопљу. После 1955. има их и у Чачку (1 к).

БОРЂЕВИЋИ (1 к, Стевањдан): Леко је из Пухова (Драгачево) после Другог светског рата дошао на имање Здравка Глишовића. Презиме овог рода упућује на име неког претка.

МИЛОШЕВИЋИ (1 к): ово домаћинство је образовала Миља, која је, као слушкиња, стигла из околине Пријепоља. На неког претка Милоша упућује њихово презиме. Од 1960. једно домаћинство имају и у Чачку.

СТЕФАНОВИЋИ (1 к): Живорад је из Балуге (прељинске) дошао 1953. године. Презименом овај род чува успомену на неког претка Стефана.

ЗОТИН (1 к): Сава је из Србобрана дошао као монтер на хидроелектрану 1953. и овде се задржао. Није јасно порекло овог презимена. Једно домаћинство имају и у Новом Саду.

ГУГОВИЋИ (1 к, Томиндан): Миленко се доселио из Чачка 1970. Није јасно порекло овог презимена (ако не упућује на некакав надимак).

КРЕС (1 к): Еуген, Немац који је после рата остао у нашој земљи, овде се настанио 1965.

Документа помињу и неке друге радове у Међувршје, којих више нема. Тако матице кажу да је 1889. овде умро Ненад РИСИМО-

ВИЋ, рођен у Миросалцима (Драгачево), а 1914 — утопио се у Морави Максим РАДЕНКОВИЋ, рођен у Дучаловићима (Драгачево). Године 1922. у сеоско гробље сахрањен је Крста ВИДИЋ (46), рођен у Северову код Ариља.¹² После 1960. изумрла је породица Станојла ПЕТРОВИЋА, која је пореклом из Папратишта (Ужичка Пожега). Нема више ни ЛАЗАРЕВИЋА, који су се угасили смрћу Светозаревом (родом из Кремана код Ужица, одакле се доселио 1921). Ни КОЛАКОВИЋА, који су пред Други светски рат дошли из Рожаца (Чачак). Потомци Светолика МИЉКОВИЋА, шумара, који је у време Другог светског рата дошао у Међувршје, живе у Чачку.¹³

ПАКОВРАЂЕ

Рођен у селу Дучаловићу па по деоби своих задругара дошо на своју имовину у Паковрађе 1868 год...

(Споменик Владисаву Николићу, преминулом 1895)

Судећи по историјским изворима, Паковрађе је једно од најстаријих села у данашњој општини Чачак. Сторе се на побрђима планина Јелица и Овчар, па према реци Западној Морави, која му је уједно и северна граница. На истоку је село Риђаге, на југу планина Јелица (драгачевско село Ртари), а на југозападу и западу Дучаловићи (Драгачево) и Међувршје.

Не зна се како је насеље добило име. Бледо светлוצање легенде о некаквим „враћањима“ Турака превише је наивно и у њега не верују ни најстарији памћеници.¹

Поједини потеси, својим називима, упућују на људе или њихове творевине: Бановина, Благојевина, Трчинога, Бајуковина, Бачијевина, Адијевина, Чворовина, Град, Ружића и Жуњино брдо, а ту су и: Виногради, Мали Овчарић, Парлог, Долови, Кладње брдо, Гај, Поље...²

Село има два гробља — у Доловима и Шутића.

Сеоска обетина је Мали Спасовдан.

Ако је веровати народној песми, онда се Паковрађе први пут помиње у оној у којој, полазећи у некакав ратни поход, бан Милутин из времена Цара Душана, казује да треба чувати његов виноград у Паковраћу.³ Иначе, најстарији историјски извор у коме налазимо на Паковрађе је турски катастарски попис из 1476. године. Тада је село улазило у тимар Малоге, вође влаха. У Паковраћу је тада по-

писано: 44 куће, три удовице, један царски виноград и три воденице, које су радиле преко целе године (што значи да су се налазиле на Западној Морави, не на сеоским потоцима). Мештани су гајили винову лозу, сејали пшеницу, конопљу и бостан, а дажбине — од 4.324 аспре — плаћали су и на воће, траву и свиње. Међу житељима био је и поп Петриј, али није јасно у којој је богомољи ботослужбовао (ако не у оближњем манастиру Ваведење).⁴ Под називом Пачеврак, Паковрађе се (36 домова, пет неожењених, пет удовица и једна воденица) помињу и у царском дефтеру из 1516. године, када су феудалне дажбине износиле 5.880 акчи (аспри).⁵ У дефтерима из 1523. и 1528. године Паковрађе се као насеље не помиње.⁶ Године 1540. са примићуром (старешином села) Петријем, сином Стевана, овде су људи живели у 24 дома, а пописана су и три неожењена одрасла мушкараца, уз једног који је именован као пиринатуван (стар, изнемоћао). Пописивач је констатовао да у Паковрађу винограде имају и људи из других села. Иначе, обавезе мештана достигле су 5.235 акчи.⁷ Три деценије касније оне нису биле веће од 1.572 акче, смањило се, на 19, и број домова — на 19 башти на, којима су гајени: пшеница, јечам, раж, зоб, просо, конопља, купус, лук, бостан. Наравно, становници су имали и своје винограде и пчеларнике, а товили су и свиње.⁸

Године 1820/21. у селу су пописано: 14 кућа, 15 ожењених и 31 арачка глава,⁹ а 1821/22 — 17 кућа, 22 пореске и 34 арачке главе.¹⁰ Тевтер чибука из 1882. не „зна“ за више од 15 домаћина који поседују овце и козе.¹¹ Две године касније — пописано их је само 11.¹² Тада је село припадало видовском срезу. Потом ће ући у трнавски. Од 1839. године до иза другог светског рата постојала је општина паковрађка са седиштем у Парменцу.

После Другог светског рата, уз одсељавања из села мотитисаних преваходно економским разлозима, Паковрађе се брзо пуни становништвом. Ова досељавања нарочито су бурна после 1960. године, али и даље трају. Село је при попису обављеном 1971. године имало 420 становника у 111 домова, а деценију касније — 463 житеља у 126 домаћинстава.¹³ Питомине побрђа Овчара и Јелице, близина Западне Мораве и Овчарско-кабларске клисуре и добре савремене саобраћајнице (Чачак—Пожега—Ужице и Паковрађе—Лучани) привукли су многе Чачане да на сеоском атару саграде куће за одмор, у које се понеко и трајно настањује, тако да понекад и није могуће евидентирати све промене станишта.¹⁴

Становништво Паковраћа у целини је досељеничко, али су најстарији родови „стали“ на данашње баштине веома давно — око средине XVIII века.

ШУТИЋИ (12 к, Никољдан) су у XVIII веку стигли из околине (или из правца) Сјенице. Помињу се 1822. у тевтеру чибука (Аврам Шута).¹⁵ Презиме им је вероватно образовано од некаквог надимка. Пре Другог светског рата настанили су се и у Пријевору (Чачак), а после 1955. и у Ужицу и Чачку.

ВУКАДИНОВИЋИ (3 к, Бурђевдан) су досељени када и Шутићи, верује се да су род и да су из истог места. Презименом чувају успомену на претка Вукадина, који је живео после 1824. године (нема их са овим презименом у тадашњем тевтеру чибука).¹⁶ После 1955. настанили су се и у Чачку, Београду, Кикинди и Ариљу.¹⁷

ЋОСИЋИ (9 к, Аранђеловдан) такође су давни дошљаци, али незнано откуда (можда из Херцеговине, преко Санџака); убрајају се у најстарије паковраћке родове. Као Ћосићи и Ћосовићи помињу се у чибучким тевтерима 1822. и 1824. године (Петар, Павле).¹⁸ Неки су тада већ живели и у Чачку.¹⁹ Између два светска рата поједини су се настанили у Чачку, Београду, Краљеву, Пријевору и Придворици (чачанска села), Војводини и Сједињеним Америчким Државама, а после 1950. у Чачку, Придворици (Чачак), Крагујевцу и у Француској.²⁰

ЗЛАТИЋИ I (4 к, Никољдан) не знају откуда су приспели у Паковраће у другој половини XVIII века. Можда и из драгачевских Лучана. Од женског имена Злата образовано им је презиме, за које се зна и 1822. године.²¹ Један Златић одселио се у Чачак између два светска рата.

ПАВЛОВИЋИ I (3 к, Јованџдан, 20. јануар) су пореклом из Челица код Нове Вароши, одакле су доспели пред Први српски устанак.²² На неког претка упућује њихово презиме (можда на оног Павла Обрадовића из чибучког тевтера 1822. године).²³ Има их и у Београду (1 к).

ЋУМИЋИ (4 к, Аранђеловдан) не знају одакле су досељени у XVIII веку, нити о томе има докумената. Са овим презименом, чије је порекло нејасно, унесени су и у тевтер чибука (Милован и Милосав) 1822. године.²⁴ Живе и у Чачку.

НЕДОВИЋИ (2 к, Аранђеловдан) су потомци Антонија Павловића. Овде су настањени, када и њихови сродници Недовићи у драгачевским Ртарима, у XVIII веку. Не зна се одакле су. Од женског имена Неда изведено им је презиме. Један Недовић настанио се у

Ужицу пред Други светски рат, а други пре две деценије у Сједињеним Америчким Државама.²⁴

ПЕТРОВИЋИ (2 к, Никољдан) су такође стари род. Ако су потомци Петра Лисечанина — Лисице, унесеног у чибучки тевтер 1822. и 1824. године²⁵ као власника коза, онда су прешлаци из драгачевских Лисица. Друге податке о њиховом досељавању нисмо утврдили. Од имена претка Петра остало им је презиме. После 1960. настанили су се и у Чачку (2 к) и Немачкој (1 к).

КОСТИЋИ (1 к, Аранђеловдан) су досељени после 1830. године, али нисмо утврдили — откуда. Презименом чувају успомену на претка Косту. Ако је то Коста Рајић, пописан 1822. и 1824. као власник оваца и коза²⁶ (што не треба искључити), онда су досељени из Санџака средином XVIII века.

ВУКОТИЋИ (3 к, Ђурђевдан) су 1809. године стигли у Паковрађе из Црне Горе. Презиме им је образовано од имена претка Вукоте, кога понеко у памћењу помиње као Антонијевића,²⁷ а тевтери чибук из 1822. и 1824. као Симоновића или Симовића.²⁸

ПРОДАНОВИЋИ (3 к, Аранђеловдан) су после 1835. дошли из правца Старог Влаха. На претка Продана упућује њихово презиме. Има их, настањених после 1960. године, и у Чачку и Западној Немачкој.

ВУКОЈЕВИЋИ (1 к, Ђурђевдан) су од средине XIX века дошлаци из Црне Горе. На претка Вукоја упућује њихово презиме. После Другог светског рата настанили су се и у Чачку и Ивањици.

ВУКОЈЕВИЋИ — ПЕТРОВИЋИ (1 к, Аранђеловдан) су уствари Вукојевићи. По једно домаћинство имају и у Чачку и у Паризу (Француска).

НИКОЛИЋИ (9 к, Никољдан) су из драгачевских Дучаловића. На споменику Владислављевом (умро 1895. године) пише, поред осталог: „Рођен у селу Дучаловићима, а по деоби својих задругара дошо на своју имовину у Паковрађе 1868. г...“²⁹ Ту имовину купили су од неких старих Николића, који су изумрли, али су населцима оставили своје презиме. Ови дучаловачки Николићи су уствари Пантелићи.³⁰ Иначе, матице умрлих кажу да је 1912. овде умро Тимотије (72), а 1936. Петар (88), обојица рођени у Дучаловићима.³¹ Својим пореклом, и презиме Николић и презиме Пантелић упућује на имена предака. Николићи су се, иначе, пре Другог светског рата настанили и у Чачку, Београду, Сарајеву, Пожаревцу и Краљеву, а после 1950. и у: Краљеву, Вршцу, Београду и Панчеву.

СТАМБОЛИЋИ (2 к, Ђурђиц): Нешо је стигао из моравичке Брезове око 1860. Ово презиме упућује на некакву власт њихових предака у време турске (стамболске) управе. Од 1960. једно њихово домаћинство постоји и у Чачку.

БЛАГОЈЕВИЋИ (1 к, Стевањдан) су око 1860. приспели из шумадијских Дружетића. Дошли су Глишо (умро 1878) и његова супруга Алексија (убили је зликовци 1889. године).³²

БОГДАНОВИЋИ (6 к, Лучиндан) су око 1860. досељени из Багдана, а иначе су Никшићи.³³ Презименом чувају успомену на претка Богдана. Има их у Београду (1 к), а двојица су на привременом раду у иностранству (Немачка и Шведска).

НИКИФОРОВИЋИ (1 к, Лучиндан) су се настанили у Паковраћу вероватно 1876. Једни кажу да су из Подстијења код Новог Пазара, други — да су Никшићи (на што упућује и њихова слава); трећи да су из села Никифорова у Македонији (на што подсећа и њихово презиме).^{33а}

РУЖИЋИ (1 к, Ђурђиц) су Драгачевци. Матице кажу да је у Паковраћу 1923. умро Радосав (12 година) рођен у драгачевским Негришорима. По сведочењу Драгана Ружића, доселио се Божидар, на имање које им је припадало „од старина“, што потврђује и назив једног локалитета (Ружића брдо); уствари, ту су најпре били њихови виногради. Презиме им је изведено од женског имена Ружа. Селили су се и пре Другог светског рата. Има их у Београду, Цавтату и Бељини (Чачак).³⁴

КОВАЧЕВИЋИ (3 к, Стевањдан): Драгутин је пред Први светски рат дошао на мираз у Благојевиће. Презименом чувају успомену на неког претка који је био мајстор ковач.³⁵

ПОЛУГЕ (1 к, Аранђеловдан) су припузи у Ђумићима од 1920. Иначе су из оближњег Парменца. Презиме им је од некаквог надимка (од речи полуга, ћускија).

МАРКОВИЋИ (1 к, Никољдан): Милојко се 1929. привенчао из драгачевског Дљина за Живану Петровић. Презиме им је образовано од имена неког претка Марка. Има их и у Чачку (1 к).

КАРИЋИ (2 к, Аранђеловдан): Радосав³⁶ се из Крстаца (Драгачево) пре Другог светског рата привенчао у Филиповиће, којих више нема. Презиме овог рода упућује на турску реч „кара“, што значи — црн.

ПАНТЕЛИЋИ (1 к, Никољдан) су Драгачевци. Матице коју да је 1934. овде умро Пантелија (88) рођен у драгачевским Дучалови-

има. Досељени су 1925. Од имена претка Пантелије остало им је презиме.

МИЋОВИЋИ (1 к, Јованџан, 20. јануар): Гвозден је из суседних Риђага 1935. прешао на женино имање. Синови му живе у Риђагама. Презиме овог рода образовано је од имена претка Мића.

МИЈУШКОВИЋИ (1 к, Ђурђевдан): свештеник Стеван, родом из Богојевића код Ариља, дошао на парохију 1933. И ово презиме упућује на име неког претка.

РАЈИЧИЋИ — ШУТИЋИ (1 к, Никољдан): Јаков из Граба (Драгачево) привенчан пред Други светски рат у Шутиће, с тим што је узео њихово презиме. Његово изворно породично име упућује на неког претка. Има, их, одсељених после Другог светског рата, и у Пријевору (Чачак) и у Чачку (2 к).

ИКОДИНОВИЋИ (1 к, Лучиндан) су из Гуче стигли пре 50 година на имање ујака Војислава и Станимира Богдановића. И презиме овог рода упућује на име неког претка.

ОБРАДОВИЋИ (1 к, Стеванџан) и ДАНИЛОВИЋИ (1 к, Дмитровдан) један су род. Потомци су Милутина Обрадовића, који је из Ртара дошао пред Други светски рат у Даниловиће. Један његов син задржао је породично име Обрадовић (по претку Обраду), а други је узео породично име своје мајке — Даниловић (по претку Данилу).

Сви остали родови досељени су после 1950. Неки и пре неколико година. Презимена су им образована од имена предака, њихових занимања или надимака:

ЗЛАТИЋИ II (1 к, Никољдан) су из Лучана (Драгачево),
 ВУКИЋИ (1 к, Никољдан) — из Јасенова у Старом Влаху,
 МАТИЈЕВИЋИ (1 к) — из Тополе,
 АЛЕМПИЈЕВИЋИ (2 к) — из Лучана,
 МАТОВИЋИ (1 к, Никољдан) — из Горње Горевнице,
 ПАВЛОВИЋИ II (1 к) — из Лучана (Драгачево)
 МИТРОВИЋИ (1 к, Ђурђиц) — из Београда,
 ЦВЕТКОВИЋИ (1 к, Никољдан) — из Маскове (Ивањица),
 СТАНИЋИ (1 к, Никољдан) — из Опаљеника (Ивањица),
 ВОДЕНИЧАРИ (1 к, Никољдан) — из Панчева,
 РАНЋИЋИ (1 к) — из Зеока (Драгачево),
 ЈОВАНОВИЋИ (1 к, Јован Златоусти) из Дљина (Драгачево),
 БОШКОВИЋИ (1 к, Ђурђиц) — из Дљина (Драгачево),
 КУЗМАНОВИЋИ (1 к, Никољдан) — такође из Дљина,
 ТЕРЗИЋИ (2 к) — из Дучаловића (Драгачево),
 СУБОТИЋИ (1 к) — из Радојне у Санцаку,

ШУЈДОВИЋИ (1 к) — из Тучкова (Пожега),
 БОКИЋИ (1 к) — из Зеока (Драгачево),
 НЕШКОВИЋИ (1 к) — из Парменца (Чачак),
 КАШИЋИ (1 к) — из Босне,
 ПЕЈИЋИ (1 к) — из Босне,
 ТАНДИ (1 к) — из Војводине. . .

Досељавања у Паковраће и даље трају.

Иначе, разна документа из XIX и XX века помињу и неке друге паковрачке родове, за чију судбину мештани ништа не знају. Тако, примерице, чибучки тевтер из 1822. помиње Косту РАЈИЋА (можда је предак Костића), Вукоту СИМОНОВИЋА (можда је предак Вукотића), Данила ЈАСУРЏИЋА, Павла ОБРАДОВИЋА,³⁷ али и Петра ЛИСЕЧАНИНА, који је две године касније пописан као ЛИСИЦА.³⁸ Нема у селу више ни неких родова који су пописани 1863. године: КРСТОВИЋА, МАРКОВИЋА, ДАНИЛОВИЋА, ТОПАЛОВИЋА, ГЛИШОВИЋА, ПЕЈИЦА, ТОДОСИЈЕВИЋА, МАКСИМОВИЋА, АКСЕНТИЈЕВИЋА, МИЈАТОВИЋА, ВАСИЛИЈЕВИЋА, ЈАКОВЉЕВИЋА, ЈАНКОВИЋА И КАРАКЛАЈИЋА.³⁹ (Ваља, међутим, знати да је село Међувршје тада улазило у састав Паковраћа, а неки од тих родова управо су из Међувршја). Нема више ни неких других, које „знају“ стара документа: МАРЈАНОВИЋА из 1838, МИЛОВАНОВИЋА из 1847, КРСТИЋА из 1851. године.⁴⁰ Забележено је и да су се 1818. ПЕШТЕРЦИ одселили у тадашњи руднички округ (вероватно у оближње село Пријевор). Матице кажу да је у Паковраћу 1876. умро Мијаило ПЕЈОВИЋ (0,5 година), родом из Босне, 1890 — Милица РАКЕТИЋ, рођена у Новој Вароши, 1895 — Драгић ЛАЗОВИЋ (23), рођен у драгачевском Крстацу, 1901 — Симо Аниччић (78), рођен у Дебељи (Санџак), 1914 — Драго КРСМАНОВИЋ (22), рођен у Сјеници, 1918 — Адам ЂЕБИЋ (16), рођен у драгачевском Дљину.⁴¹ Нико више не зна ко су били ОБИЛИЋИ, које документа помињу далеке 1832. Нема више ни ЈАНКОВИЋА, досељених 1856/66. из Гутља (Пожега), ни старих МАРКОВИЋА (1869, Јован досељен из Тијања у Драгачеву), ни старих НИКОЛИЋА. (Аксентије дошао у Паковраће 1866. из Гутља код Пожеге).⁴² Нема у овом селу више ни УРОШЕВИЋА, досељених 1922. из драгачевских Лучана.⁴³

РИЂАГЕ

Недељко је родом из Ерцеговине, син Илије Крсмановића, досели се у Риђаге 1900. . .

(Епитаф на споменику)

Западно од Чачка, на северним падинама планине Јелице, до Западне Мораве, налази се село Риђаге, невелико по површини и по броју житеља. Северну границу насеља чини река Западна Морава, источно је Парменац, на југу планина Јелица (чачанско село Придворица и драгачевско Ртари), а на западу Паковрађе.

Легенда каже да је село у време турске управе овим делом Србије припадало некаквом добром Риђан-аги. У знак захвалности према њему, мештани су своје село назвали Риђаге. Иначе, не зна се када је тај ага живео.¹

У турским катастарским пописима из XV и XVI века Риђаге се не помињу као посебно насеље — вероватно су улазиле у састав суседног Парменца. За Риђаге не „знају“ ни подаци о броју домова, пореских и арачких глава нахије пожешке из 1820/21. године.² Под називом Парменац и Риђаге, ово насеље се помиње у попису домова, пореских и арачких глава из 1821/22. године.³ Међутим, тевтер чибучки из 1822. Риђаге „зна“ као посебно насеље: село је тада имало 10 кућа, односно 192 овце и козе.⁴ Истина, у једном попису домова, пореских и арачких глава из те године Риђаге се поново не помињу,⁵ што се понавља и у 1823. када су Парменац и Риђаге заједно припадали видовском срезу.⁶ У попису домова, пореских и арачких глава нахије пожешке за 1824/25. налазе се подаци да су Риђаге, као посебно село, имале девет домаћинства, 11 пореских и 19 арачких глава.⁷ Касније, документи неће мимоилазити Риђаге као посебно сеоско насеље, које је, по образовању општина, улазило у састав општина паковрађке са седиштем у Парменцу. Извесне административне промене, настајале касније, углавном нису померале Риђаге из ове општине у срезу трнавском све до иза Другог светског рата.

Године 1971. село је имало 329 житеља у 727 домова, а деценију касније — 282 становника у 80 домаћинства.⁸

Карактеристични хидроними и топоними не упућују на далеку прошлост насеља. Два потока, Риђашки и Суви, теку према Западној Морави. Извори, својим називима, упућују на људе или поједине родове: Миљинац, Петрове стублине, Ненадића чесма, Мићовића чесма, Гадовановића чесма, Матовића чесма и Ђурчића чесма. Ни називи појединих потеса нису ни по чему специфични: Виногради, Долови, Отаве, Међе, Чаир, Пантовина и Кушинац.⁹

Сеоска слава (обетина) је Велики Спасовдан.

Село има једно гробље.

Становништво Риђага је у целини досељеничко.

Старији житељи су углавном из два рода, досељена овде под крај XVIII века из Челица код Нове Вароши. Једни славе Јовањдан (20. јануар), а други Аранђеловдан. „Јовањци“ су: МИЋОВИЋИ (10 к), НЕНАДИЋИ (2 к), ПАУНОВИЋИ (4 к), МИЛОШЕВИЋИ (8 к), ИЛИЋИ (6 к), ПАНТОВИЋИ (изумрли), ВИТОРОВИЋИ (изумрли) и ПАВЛОВИЋИ (живе у Паковраћу), а „аранђеловчани“: ЈОВАНОВИЋИ (7 к), КРСТОВИЋИ (3 к), МИЛОЈЕВИЋИ (3 к), МИЛИВОЈЕВИЋИ (2 к), ПЕТРОНИЈЕВИЋИ (5 к), ТИОСАВЉЕВИЋИ (5 к), МАТОВИЋИ (3 к) и РАДОВАНОВИЋИ (5 к).

МИЋОВИЋИ су се раније ословљавали и као Милисављевићи, што сведочи и епитаф на једном старом споменику: „Зде почивае раб божи Новак Милисавлевић престаи се 1791“. Од њих је и Милисав Новаковић, пописан 1822. у тевтеру чибука као власник 38 оваца и коза. Пошто је имао надимак Мићо, од тог надимка образовано је садашње презиме. Неки од њих су се у току XIX века пописивали и као Радовановићи. Иначе, под крај XIX века један се Мићовић одселио у околину Горњег Милановца. После Првог светског рата Радоје Мићовић је живео у Бечу, а умро је (не оставивши порода) у Београду. После Другог светског рата Мићовићи су се настањивали и у Чачку (6 к), Београду (4 к) и Горњем Милановцу (1 к).

НЕНАДИЋИ су потомци Ненадови; пописивани су и као Ненадовићи. После Другог светског рата образовали су по једно домаћинство и у Чачку и Пожеги.

ПАУНОВИЋИ су потомци Пауна Опурковића — Јапурановића, који је 1822. године имао 25 оваца и коза.¹⁰ Од његовог имена остало им је презиме. Није јасно порекло презимена — Опурковић, нити Јапурановић, нити надимак овог рода — Грци. После Другог светског рата један Пауновић настанио се у Чачку.

МИЛОШЕВИЋИ су потомци неког Милоша, од чијег им је имена образовано презиме. Један од њих, Тихомир, одселио се после Првог светског рата у Заблаћу (Чачак), а око 1955. образовали су и два домаћинства у Чачку.

ИЛИЋИ су потомци Илије Стефановића, учесника у Другом српском устанку,¹¹ на кога чувају успомну својим презименом. Гаврило Илић — дошљак је пописан 1822. године као власник 14 оваца и коза.¹² После 1950. има их и у Чачку (3 к) и суседном Парменцу (1 к).

ПАНТОВИЋИ, потомци неког Панта, од чијег им је имена изведено презиме, изумрли су 1920. године.

ВИТОРОВИЋИ, потомци Виторови, чије су име помињали својим презименом, такође су изумрли.

ЈОВАНОВИЋИ су потомци Јована (од чијег су имена узели презиме), оца Лазе Јовановића који је преминуо у 50. години 11. фебруара 1883. После Другог светског рата образовали су три домаћинства и у Чачку. Иначе, Јованов брат вероватно је био Милосав, чији је потомак Анђелко МИЛОСАВЉЕВИЋ, стар 20 година, умро 14. јануара 1862. Ови Милосављевићи су касније одсељени у Чачак, а један је живео у Умци код Београда.^{12а}

КРСТОВИЋИ су потомци неког Крста, од чијег им је имена настало презиме. Јавља се после 1824, па у попису имовине и лица 1863. године.¹³ Има мишљења да су прешли из оближњег села Међувршје, где, иначе, своје порекло везује за неког иностранца, али и за село Челице.

МИЛОЈЕВИЋИ су највероватније потомци Милоја Симеуновића, који је, као власник оваца и коза, унесен 1822. у тевтер чибука.¹⁴ Од Милојевог имена образовано им је презиме.

МИЛИВОЈЕВИЋИ су највероватније потомци Миливоја Јовановића, чија је маса пописана 1863. године.¹⁵ Од његовог имена добили су и презиме. Близак су род са Јовановићима и Крстовићима. Иначе, 1863. поменути Миливоје имао је два сина: Глиша и Младена.

ПЕТРОНИЈЕВИЋИ презименом чувају успомену на претка Петронија.

ТИОСАВЉЕВИЋИ су блиски Петронијевићима. Презиме им је, од свог имена, оставио неки предак Тиосав. После Другог светског рата настанили су се и у Чачку (2 к).

МАТОВИЋИ, потомци неког Мата (отуда им и овакво презиме) помињу се тек од средине XIX века са овим породичним именом. Има их, настањених после 1950. године, и у Чачку (4 к) и Београду (1 к).

РАДОВАНОВИЋИ презименом чувају успомену на претка Радована. Има их, настањених тамо после Другог светског рата, у по једном домаћинству, и у Чачку и Београду.

Сви остали родови знатно су млађи. Презимена су им образована од имена предака, занимања или надимака.

ЂУРЧИЋИ (2 к, Стевањдан) су досељени из Трудова у Старом Влаху око 1850. Матице кажу да је у Риђагама умро 1900. Јован Ђурчић (97), рођен у Трудову. Збуњује, међутим, податак, такође из протокола умрлих, да је овде 20. фебруара 1895. умро Лазар (40), рођен у Босни (што је, највероватније, упућивање на чињеницу да се Трудово раније налазило у босанском пашалуку).¹⁶ Пред Други светски рат неки су се настанили у Београду (2 к).

ВАСИЛИЈЕВИЋИ (2 к, Стевањдан) су од 1860. прешлаци из Ртара (Драгачево). Тада су, наиме, у Матовиће призети Милош Василијевић. После 1950. неки су се настанили и у Брчком (1 к) и у Чачку (1 к).

ПОЛУГЕ (2 к, Лучиндан): из суседног Парменца у Милосављевиће, који су изумрли, почетком XX века призети се Влајко. Заинимљива је појединост: Полуге се у Риђагама помињу после 1824, али и 1838. године (Јован).¹⁷ Није јасно шта се збило са њиховим потомцима. Иначе, сви су они један род.

МАРКИЋЕВИЋИ (3 к, Аранђеловдан): Веселин се из Ртара (Драгачево) привенчао за Перку Тиосављевић.¹⁸ Умро је 26. октобра 1918.¹⁹ Знају да су раније имали презиме Загорчић.

НИКОЛИЋИ (4 к, Јовањдан, 20. јануар) су доселци из Бершића код Горњег Милановца. Дошли су после 1860. године (Раде је овде рођен 1867). Овај Раде је са супругом Радојком (рођеном Виторовић) славио Никољдан, али, пошто му много „што-шта није ишло за руком“, по савету некакве гатаре, променили су славу узевши Јовањдан. Радован, брат Радов, и даље је славио Никољдан. Срећко, син Радованов, привенчао се у Пухово (Драгачево).²⁰

РИСТИВОЈЕВИЋИ (2 к, Никољдан) су после 1875. досељени из Гојне Горе у Шумадији. Између два светска рата Драгутин је био кројач у Загребу, па трговац у Чачку. Два домаћинства су, после 1960. године, засновали у Чачку, а једно у Власини.

ЂУКИЋИ (2 к, Јовањдан) су припузи у Јовановићима од 1922. Прешлаци су из суседног Парменца, а пореклом су из Брекова (Ариље). После 1960. један од Ђукића настанио се у Чачку.

МЛАДЕНОВИЋИ (1 к Стевањдан): Божићар је прешао из Међувршја после Првог светског рата. После 1945. има их и негде у Банату. Иначе, око 1860. неки су дошли из Трудова: 24. децембра 1883. овде је умро Тимотије, рођен у Трудову.^{20а} Није јасно да ли су сви истог порекла.

ЂЕРАМИЛЦИ-КРЊИЋИ (1 к, Ђурђевдан) су дошли из Дучаловића (Драгачево). Стигао је неки Чедомир, који је најпре живео у некаквој манастирској кућици и служио у Мићовићима. Када се венчао, 1882. године, са Василијом Мајсторовић из Папратишта (Ужичка Пожега), још није био стално настањен у Риђагама, што ће учинити коју годину касније са браћом Војином и Миланом. Презиме Крњић потиче од некадашњег надимка, а оно Ђерамилац упућује на некакво насеље у Санџаку или Старом Влаху. Пре Другог светског рата неки су се настанили у Чачку и Крагујевцу.

МИЛОВАНОВИЋИ (1 к, Никољдан) имају надимак Цицваре. Пореклом су Драгачевци. Матице сведоче да је 27. априла 1883. умро Живко (20), а 23. новембра 1916. Витор (60), рођени у Дучаловићима (Драгачево).²¹ Једно домаћинство имају, од после 1960. године, и у Чачку.

ЧЛОВИЋИ (1 к, Никољдан) су почетком XX века стигли из Беле Реке (златиборске). Доселили су се Видосав и Данило. После 1955. образовали су једно домаћинство и у Чачку.

САВИЋИ (1 к) су дошли 1975. из Чачка.

СЕКУЛИЋИ (1 к): Арсен (новинар) се доселио из Чачка 1978. године. . .

Споменици и документа из XIX и XX века помињу и неке друге родове у Риђагама, за које се не зна да ли су изумрли, или су одсељени, или су променили презимена. Тако на једном споменику у сеоском гробљу читамо: „Зде почивает раб божи Крста ПЕТРОВИЋ [из] села Риђаге поживи лет 36 престависе год 1802“. Један документ из 1853. помиње: Вукашина БОЖОВИЋА, Сретена ШЉИВИЋА и Мата МАРКОВИЋА (можда претка Матовића).²² На споменику у селу и данас се може прочитати понешто података о Недељку КРСМАНОВИЋУ: „Недељко је родом из Ерцеговине, син Илије Крсмановића, досели се у село Риђаге 1900. . .“²³ Године 1918. умро је у Риђагама Милун ГАВРИЛОВИЋ (70), рођен у Дражиновићу, а 1920 — Милош МИТРОВИЋ (50), рођен у Челицама.²⁴ Попис имовине и лица из 1863. помиње, поред осталих: Марка МАРКОВИЋА, Димитрија МАРКОВИЋА, Филипа МАРКОВИЋА, Витора МАРКОВИЋА (не зна се да ли је он предак Виторовића), Јеврема СТАНКОВИЋА, масу ТЕОФИЛОВИЋА, масу МАРИНКОВИЋА, Вукашина НЕНАДОВИЋА (ако није Ненадић), Будимира СТЕФАНОВИЋА.²⁵ Нисмо успели да сазнамо ко су њихови потомци.

НАПОМЕНЕ И ОБЈАШЊЕЊА

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

1. Овај аутор потписао је и тај рад.
2. Та општина, са мањим територијалним променама, постојала је од формирања примирителних судова 1839. године до иза Другог светског рата. Сада ова села припадају општини Чачак.
3. Пројекат реализују стручњаци Етнографског института Српске академије наука и уметности, Етнографског музеја у Београду и Народног музеја у Чачку. До свог укидања 1990, финансијска средства обезбеђивала је Основна заједница науке региона Краљево.
4. Опширније о томе — код сваког рода појединачно.

МЕЂУВРШЈЕ

1. Казивања Миленка Глишковића (1920), пензионера, и Владимира Влајка Пејице (1945), радника из Међуопштинска. Они су истраживачу пружили драгоцене податке о свим родовима, али и о топонимима и другим значајкама о свом селу.
2. „Турски катастарски пописи неких подручја западне Србије, XV и XVI век“, приредио Ахмед С. Аличић, I—III, Чачак, 1984—1985.
3. Архив Србије, Министарство финансија, Збирка тефтера, инв. бр. 269 — објављено у „Изворнику“ Међуопштинског историјског архива, 5, приредио Радош Ж. Маџаревић, Чачак, 1988, стр. 5—21. На остало, истраживачу је скренуо пажњу Страхине Мићовић, пензионер из Чачка, који проучава родослове житеља родних Ривага.
4. Подаци добијени 1986. од Драгољуба Станковића, архивисте из Чачка.
5. Исто.
- 5а. Подаци Завода за друштвено планирање Скупштине општине у Чачку.
6. Као под 3.
7. Књига умрлих у Међуопштинском историјском архиву у Чачку.
8. Као под 3.
9. Исто.
10. Казивања Милована Крстовића из Међуопштинска, забележена 1988.
11. Као под 3.
12. као под 7.
13. Као под 1. Иначе, на сеоском атару, око вештачког језера за хидроелектрану, подигнут је велики број викенд-кућа, али њихови власници ни су стални житељи Међуопштинска. Они који су пензионери, проводе — нарочито Чачани — у својим викендицама и по више месеци (не само летњих). (1988)

ПАКОВРАЂЕ

1. Казивања Алексе Златића (1900), Јакова Николића (1905—1990), Милана Богдановића (1908) и Драгана Ружића из Паковраћа.
2. Исто.
3. Ова епска песма помиње и нека друга села: Бањицу, Жежевицу, Лозницу...
4. „Турски катастарски пописи неких подручја западне Србије, XV и XVI век“, приредио Ахмед С. Аличић, I књига, Чачак, 1984, стр. 228.
5. Исто, стр. 320.
6. Исто, прва књига.
7. Исто, друга књига, стр. 499.
8. Исто, стр. 421.
9. Др Бранко Перуничкић, „Чачак и Горњи Милановац 1815—1915“, I, Историјски архив, Чачак, 1968, стр. 46.

СТАНОВНИШТВО МЕЂУОПШТИЈА, ПАКОВРАЂА И РИЂАГА

10. Исто, стр. 55.
11. Тевтере је Радош Ж. Мацаревић публиковао 1988. и 1989. године у „Изворнику“ Међуопштинског историјског архива у Чачку.
12. Исто.
13. Подаци Завода за друштвено планирање Скупштине општине у Чачку.
14. Као под 1.
15. Као под 11.
16. Исто.
17. Као под 1. Овде ваља нагласити чињеницу да су подаци о одсељавању непотпуни — чак ни поједини родови нису у стању да поброје где су све одлазили њихови чланови, посебно у даљој прошлости. Морам да нагласим још једну истину — у Паковрађу људи и иначе мало знају о сопственом пореклу, а сами не умеју да објасне због чега је такво стање.
18. Као под 11.
19. Њосићи се у Чачку (један и као кнез) помињу пред Хаши-Проданову буну 1814. године.
20. Као под 1.
21. Као под 11.
22. Подаци добијени од Страхине Мићовића, пензионера из Чачка, који проучава порекло становника родних Риђага, где има сродника ових Павловића.
23. Као под 11.
24. Исто.
25. Исто.
26. Исто.
27. Податак добијен од покојног Драгољуба Станковића, бившег архивисте из Чачка.
28. Као под 11.
29. Текст епитафа уступио ми је Радојко Николић, књижевник из Чачка.
30. Казивања Јакова Николића (1905—1990) аутору.
31. Протоколи умрлих у Међуопштинском историјском архиву у Чачку.
32. Ово пише на њиховим споменицима — крајпуташима поред друма Паковрађе—Лучани.
33. Казивања Милана Богдановића (1908) из Паковраћа аутору.
- 33а. Казивања Љуба Никифоровића, службеника из Чачка.
34. Казивања Драгана Ружића аутору.
35. Као под 30.
36. Погинуо у децембру 1941. у Зеокама као припадник покрета Драже Михаиловића (податак из матичне књиге — Месна канцеларија у Парменцу).
37. Као под 11.
38. Исто.
39. Препис у Међуопштинском историјском архиву у Чачку.
40. Разна документа Начелства округа чачанског у Међуопштинском историјском архиву у Чачку.
41. Исто, али и казивања мештана.
- 41а. Протоколи умрлих у Међуопштинском историјском архиву у Чачку.
42. Исто.
43. Као под 1.

РИЂАГА

1. Казивања Арсена Секулића, новинара из Риђага.
2. Архив Србије, Списак књига Главног казначејства, брг. бр. 60.
3. Исто.
4. Архив Србије, Министарство финансија — Чибучки тевтер Нахије пожешке за 1822. годину — објављено у „Изворнику“ Међуопштинског историјских архива, 5, приредио Радош Ж. Мацаревић, Чачак, 1988, стр. 5—21.

5. Као под 2.
6. Исто.
7. Исто.
8. Подаци Завода за друштвено планирање Скупштине општине у Чачку.
9. Казивања Страхиње Мићовића, пензионера из Чачка, који проучава родослове житеља овог села. Истраживачу је много помогао у комплетирању документације за све ове родове, на му се изражава велика захвалност.
10. Архив Србије, Министарство финансија, к. 35.
11. Драгоје Тодоровић, „Попис устаника из 1815. године“, „Научно дело“, Београд, 1966, стр. 27. Илија Стефановић је 1865, када му је уручен Таковски крст као споменица за учешће у Другом српском устанку, био стар човек — 90 година. У „Српским новинама“, напомиње Тодоровић, пописан је као Стевановић.
12. Као под 4.
- 12а. Казивања покојног Драгољуба Јовашевића, музиколога из Чачка, чија је мајка одива овог рода.
13. Податак добијен од Страхиње Мићовића.
14. Као под 4.
15. Као под 13.
16. Протокол умрлих чува се у Међуопштинском историјском архиву у Чачку.
17. Као под 4 и разна документа у Међуопштинском историјском архиву у Чачку.
18. Као под 13.
19. Као под 16.
20. Као под 13.
- 20а. Као под 16.
21. Исто.
22. Као под 13.
23. На овај податак скренуо ми је пажњу Радојко Николић, књижевник из Чачка.
24. Као под 16.
25. Као под 13 и из преписа који се чува у Међуопштинском историјском архиву у Чачку.

POPULATION DES VILLAGES DE MEĐUVRSJE, PAKOVRAČE ET RIĐAGE

Dans plusieurs volumes précédents de la présente publication l'auteur a fait paraître des informations sur l'origine de la population d'un certain nombre de villages des communes de Lučani et de Čačak. En continuant ces recherches, l'auteur fournit ici des données sur l'origine de toutes les familles de Međuvršje, de Pakovrače et de Riđage, mais aussi celles sur le départ de certaines de ces familles hors des agglomérations de la commune de Čačak.

Pour compléter la documentation sur la population des villages en question, l'auteur a eu recours aux archives historiques des communes de la région de Čačak, dont le siège est à Čačak, aux Archives de Serbie à Belgrade, aux données fournies par les recensements de la population effectués aux XIXe et XXe siècles, par les textes des pierres tombales, la littérature spécialisée correspondante (fort maigre d'ailleurs) et les dires des personnes âgées.

Radovan M. Marinković